

ДО ПИТАННЯ СТАТИСТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

У статті розглянуто комплексний підхід до статистичного оцінювання концентрації банківського капіталу, сутність якого полягає у поглибленому використанні статистичних методів. Наведено результати статистичної оцінки концентрації та диференціації банківського капіталу у фінансовому секторі України.

This article proposed an integrated approach to the statistical evaluation of bank capital, the essence of which lies in the deep traditional statistical methods. The results of comprehensive statistical evaluation of the concentration, localization and differentiation of bank capital in the financial sector of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банківська система як складова частина фінансового сектора будь-якої країни відіграє провідну роль у її економічному розвитку. Чим вищий рівень концентрації банківського капіталу, тим вищий рівень економічного розвитку країн і навпаки. Такий взаємозв'язок між рівнем концентрації банківського капіталу та рівнем економічного розвитку підтверджується сучасною практикою провідних країн світу [1, с. 2-7; 2, с. 2-7]. Виникнення і поширення світової фінансової нестабільності, її вплив на банківську систему України потребує досконалості системи статистичного забезпечення як чинника ефективного управління банківською діяльністю. Це передбачає визначення економічного змісту найважливіших банківських категорій і, насамперед, банківського капіталу, методів та інструментів його статистичного аналізу. Вичерпна та достовірна статистична інформація дозволить своєчасно виявити основні тенденції у процесах концентрації банківського капіталу, причини змін, що сталися, сильні та слабкі сторони банківської системи та фінансового сектора в цілому та резерви оптимізації банківського капіталу у перспективі.

Останнім часом з'явилося чимало публікацій, присвячених аналізу, у яких викладено вітчизняний та закордонний досвід. Але автори під час досліджень поверхнево використовують класичну статистичну методологію (відносні величини, індекси, аналіз динамічних рядів та інше), що призводить до недооцінки сучасних проблем [1, с. 2-7; 3, с. 77-80]. Через це виникає потреба у поглибленому використанні статистичної методології, її подальшому розвитку та поєднанні з положеннями й викладками фінансово-банківської науки, що відтворювалось би на конкретних прикладах, розрахунках і висновках.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблемам визначення банківського капіталу, його концентрації та диференціації присвячено ряд праць українських і зарубіжних учених: М. Алексеєнка, В. Гейця, В. Міщенко, А. Шаповалова, О.І. Лаврушина, Л. Кузнецової та інших [1, с. 2-7; 2, с. 2-7; 3, с. 77-88; 4, с. 28-56; 5, с. 15-45]. Банківський капітал – це складова частина ресурсів банку, якими вільно управляють і використовують в операційній діяльності. Особливість банківського

капіталу полягає у захисній функції, виконання якої впливатиме на обсяги й темпи зростання всіх ресурсів банків [3, с. 80]. Тому зростання частки банківського капіталу у структурі ресурсів забезпечує сталий розвиток фінансового сектора країни. Багато уваги приділяється економіко-теоретичним аспектам капіталізації та консолідації банківської системи в сучасних умовах фінансової кризи. Менш дослідженим є статистичне оцінювання процесів концентрації та диференціації за допомогою відповідних показників [6, с. 326-327; 7, с. 15-20]. Проте автори досліджують зазначені питання в плоскостях окремих наук: банківської справи та статистики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для швидшого виходу з кризи, яка охопила світ, подолання її наслідків потрібна своєчасна й повна інформація про стан банківського капіталу, його концентрацію та диференціацію за розміром, складовими частинами, територіальною ознакою з метою прийняття оперативних та перспективних управлінських рішень. Інформаційне забезпечення може надати статистика. Комплексна статистична оцінка концентрації капіталу потрібна також під час обґрунтування та формування макроекономічних показників. Для побудови якісної інформаційної бази важливо поєднати статистичні методи, що мають широкий прикладний характер, та методи, які мають більш науково-теоретичний характер й низьку розповсюдженість. Отримані в такий спосіб результати дозволять побачити цілісну картину економічної дійсності.

Формування цілей статті. Показати результати статистичного оцінювання банківського капіталу, його концентрації та диференціації, що проведено за допомогою класичних статистичних методів та прийомів. Насамперед, використання відносних величин, аналіз рядів динаміки, побудова економічної нормалі, розрахунки коефіцієнтів концентрації та локалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальне уявлення про стан банківського сектора можна одержати на підставі засобів масової інформації [8, с. 159-163; 9, с. 15]. На її основі побудовані та проаналізовані такі показники:

- відносні величини структури (як відношення частки до цілого);
- різноманітні коефіцієнти (як співвідношення економічних абсолютних величин);
- показники рядів динаміки: абсолютні прирости (як різниця між звітним та базисним чи попереднім рівнем відповідного показника), темпи зростання (як відношення звітного та базисного чи попереднього рівня відповідного показника) та темпи приросту;
- коефіцієнти випередження та прискорення (уповільнення) (як співвідношення відповідних темпів зростання).

За 2008 рік незважаючи на кризові явища кількість банків зросла на 5,1 % проти 2,9 % попереднього року, тобто відносна швидкість зростання кількості банків у 2008 році була більше в 1,021 разів, ніж у 2007 року. Власний капітал банків за 2008 рік зріс на 71,4 %. Відносна швидкість зростання власного капіталу у 2008 році перевищила відносну швидкість зростання в 2007 році у 1,048 разів. В 2008 році зростання власного капіталу здійснювалось більшими темпами, ніж зростання активів банків (в 1,09 разів), що спричинило зростання співвідношення між власним капіталом і активами в 1,059 разів і, як наслідок, до підвищення адекватності капіталу. У той же час отримані результати свідчать про недостатньо адекватну структуру активів. Це підтверджується зниженням частки високоліквідних активів у загальних активах на 2,1 відсоткових пунктів.

За перші дев'ять місяців 2008 року банківський капітал склав 11,9 % від ВВП, тобто на кожну гривню ВВП припадало в середньому 12 копійок банківського капіталу проти 10 копійок у попередньому періоді. При цьому за аналізований період темпи зростання власного капіталу банків випереджали темпи зростання ВВП у 1,291 разів. Таке співвідношення свідчить про значні резерви фінансових ресурсів економіки (за умовою грамотного витрачання), щоб забезпечити потребу у них суб'єктів господарювання та сектор домашніх господарств.

На нашу думку статистичний аналіз банківського капіталу можна поглибити в таких напрямках. По-перше, оцінити інтенсивність структурних зрушень за допомогою середнього квадратичного коефіцієнта абсолютних структурних зрушень [2, с. 73].

За допомогою цього показника можна розрахувати, на скільки відсоткових пунктів у середньому структура капіталу звітного періоду відхилилась порівняно з базисним. Цей же показник можна використати під час структурного аналізу активних та пасивних операцій банківської системи.

На підставі статистичної інформації про банківську систему [10, с. 56-57; 11, с. 60-61] проведено структурний аналіз власного капіталу українських банків. Результати розрахунків структури доходів та витрат наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Структура власного капіталу банків України
за 1.01 - 1.10.2008 р. (%)

Власний капітал	1.01.2008	1.10.2008
1. Статутний капітал	61,6	65,4
2. Резерви й фонди	10,1	11,3
3. Резерви переоцінки основних засобів	11,8	9,9
4. Прибуток минулих років	2,4	2,2
5. Прибуток поточного року	9,5	7,2
6. Емісійні різниці	4,6	4,0

Збільшення капіталу банківського сектору, про яке згадувалось вище, відбулося в основному за рахунок зростання статутного капіталу, оскільки він є найбільшою складовою власного капіталу українських банків. За перші дев'ять місяців 2008 року його частка збільшилася на 3,8 відсоткових пунктів, тоді як частка складових власного капіталу безпосередньо пов'язаних із банківським прибутком зменшилася на 2,5 відсоткових пунктів. Отже внутрішні резерви капіталізації банківського сектора скоротились. Розрахунок середнього квадратичного коефіцієнта абсолютних структурних зрушень власного капіталу доводить, що структура капіталу за станом на 1.10.2008 р. у середньому відхилилась на 2,0 відсоткових пунктів порівняно з структурою капіталу на 1.01.2008 р. Усі зазначені моменти мали безпосередній вплив на процеси концентрації та консолідації банківського капіталу у фінансовому секторі України.

По-друге, поширити статистичний аналіз можна характеристикою пропозиції банківського капіталу. З цією метою будується економічна нормаль банківських ресурсів, яка має вигляд:

$$T_{ПР} \leq T_{Рес} \leq T_{ЗР} \leq T_{ВР},$$

де $T_{ПР}$ - темп росту позикових ресурсів;

$T_{Рес}$ - темп росту банківських ресурсів;

$T_{ЗР}$ - темп росту залучених ресурсів;

$T_{ВР}$ - темп росту власних ресурсів (власного капіталу).

Сутність економічної нормалі полягає у відображенні пропорцій між основними складовими банківських ресурсів. Дійсно, найбільш високими темпами має збільшуватися власний капітал, бо він є гарантом покриття зобов'язань банків, забезпеченням ліквідності та платоспроможності. Разом із тим, значна частина активних операцій здійснюється за рахунок залучених ресурсів, тому темпи їх зростання повинні бути трохи повільнішими. Швидкість зростання позикових ресурсів має бути мінімальною, бо для банків такі ресурси платні.

Розрахунок фактичної нормалі ринку пропозиції банківських ресурсів довів про послаблення впливу власних джерел на формування капіталу банків:

$$T_{ЗР} < T_{Рес} < T_{ВР} < T_{ПР} \quad (1,296 < 1,523 < 1,714 < 1,768)$$

Як бачимо, теоретична та фактична нормалі не збігаються. Упродовж перших дев'яти місяців 2008 року в банківській системі України зростання залучених ресурсів збільшувалося найнижчими темпами (1,296) й відставало від темпів зростання всіх ресурсів і власного капіталу, тобто спостерігається неякісна структура активних операцій банківського сектора, неефективне використання банківських ресурсів. Темп зростання позикових ресурсів (1,768) значно перевищує темп росту залучених ресурсів, що вказує на недоліки в організації пасивних операцій, зниження ліквідності та платоспроможності банківської діяльності. Заздалегідь банки звертаються до позикових коштів лише у випадку браку власних і залучених коштів. Останнім часом поширилися панічні настрої серед вкладників, викликані фінансовою кризою, заборонаю НБУ на дострокове вилучення депозитів, труднощами з використанням банківських платіжних карток та інші, які відштовхнули вкладників від банків і спонукали вилучати гроші. Тому темпи зростання залучених коштів у моделі виявилися найнижчими. Отримані результати свідчать про послаблення внутрішніх джерел фінансування банківського капіталу та поширення зовнішніх інвестицій, у тому числі іноземних.

З метою отримання зведеної кількісної оцінки концентрації банківського капіталу доцільно розраховувати коефіцієнти концентрації та локалізації. Усі теоретичні викладки досить розповсюджені та відомі [6, с. 156-160; 7, с. 71-72, с. 327].

Таблиця 2

До розрахунку концентрації та локалізації статутного капіталу банків України за 1.01 - 1.10.2008 р.

Групи банків за розміром статутного капіталу, млн. євро	У % до підсумку		Модуль відхилення часток $\frac{ d_x - d_y }{100}$	Коефіцієнти локалізації $L_i, \%$
	кількість банків (d_x)	статутний капітал (d_y)		
0 – 3	0,55	0,03	0,00518	100,0
3 – 5	7,18	0,63	0,06549	107,7
5 – 10	28,73	4,38	0,24345	126,9
10 – 20	24,31	6,70	0,17612	250,0
Понад 20	39,23	88,25	0,49024	254,9
Усього	100,00	100,00	0,98048	-

Наведені у таблиці 2 дані про розподіл банків за статутним капіталом свідчать про нерівномірність капіталізації [8, с. 159-163]. Так, 39,2 % банків України мають капітал понад 20 млн. євро. Натомість перша група містить один банк із статутним капіталом 3 млн. євро. Розрахунок коефіцієнта концентрації, як півсума модулів

відхилень, свідчить про помітний ступінь концентрації банківського капіталу – 49,0 %. За кожною групою визначено коефіцієнт локалізації, який характеризує співвідношення часток статутного капіталу та кількості банків. Якщо коефіцієнт локалізації менший за 100, то на дану групу припадає менший обсяг статутного капіталу. За даними таблиці 2 коефіцієнти локалізації свідчать про нерівномірний розподіл статутного капіталу.

Статистичне оцінювання диференціації банківського капіталу доцільно проводити за допомогою кватильних й децильних коефіцієнтів диференціації, а також коефіцієнта фондів. Обсяг статутного капіталу 10 % найбільших банків перевищує обсяг статутного капіталу 10 % найдрібніших банків у 14,8 разів.

Кватильний коефіцієнт диференціації становив 20,1, тобто мінімальний розмір капіталу для 25 % найбільших банків перевищує максимальне значення банківського капіталу для 25 % найдрібніших за обсягом капіталу банків у 20,1 разів. Це підтверджує отриманні раніше результати. Отже, для українських банків характерна значна диференціація капіталу.

Аналіз регіональних процесів концентрації та диференціації капіталу банків виконувався за аналогічною методикою та свідчить про нерівномірність розподілу банківського капіталу[8, с. 159-163]. Розрахунки наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

До розрахунку концентрації та локалізації статутного капіталу банків України в територіальному розрізі за 1.01 - 1.10.2008 р.

Області	У % до підсумку		Модуль відхилення часток $\frac{ d_x - d_y }{100}$	Коефіцієнти локалізації $L_i, \%$
	кількість банків d_x	статутний капітал d_y		
1. Автономна Республіка Крим	1,1	0,1	0,010	13,9
2. м. Київ	62,4	66,8	0,044	107,0
3. Волинська	1,1	1,3	0,002	117,5
4. Дніпропетровська	7,7	11,8	0,041	153,0
5. Донецька	6,1	5,9	0,002	96,5
6. Закарпатська	0,6	0,1	0,004	20,6
7. Запорізька	1,7	0,7	0,009	43,7
8. Івано-Франківська	0,6	0,2	0,003	43,9
9. Луганська	1,1	0,1	0,010	13,1
10. Львівська	2,2	1,3	0,009	59,6
11. Одеська	5,5	2,7	0,028	49,0
12. Полтавська	1,1	0,2	0,009	18,1
13. Сумська	1,1	0,1	0,009	16,1
14. Харківська	6,1	8,1	0,020	132,9
15. Чернігівська	1,7	0,3	0,013	20,3
Усього	100,0	100,0	0,213	-

Більшість банків (понад 62 %) зосереджена в м. Київ. Очевидно, що у регіонах мають перевагу філії великих банків. Ступінь концентрації банківського капіталу за

регіонами незначна – 10,7 %. Коефіцієнти локалізації вказують на нерівномірність розподілу банківського капіталу. Лідером за рівнем концентрації статутного капіталу виступає Дніпропетровська область, за нею йдуть Харківська та Волинська області, м. Київ посідає четверте місце. Інші області України недостатньо капіталізовані і мають низькі резерви економічного та фінансового розвитку.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Незважаючи на позитивні тенденції щодо збільшення темпів зростання обсягів капіталу, його частки у ВВП, підвищення рівня достатності капіталу проблеми капіталізації та консолідації банківського сектора залишаються досить гострими. Побудована економічна нормаль пропозиції банківських ресурсів довела вплив світової нестабільності на банківську систему України, некомпетентні рішення НБУ щодо ресурсної бази банків. Необхідна серйозна реструктуризація фінансово-банківського сектора та реального сектора економіки. Не потрібно підтримувати безнадійні банки, витрачаючи кошти на їх капіталізацію.

Проведена комплексна оцінка концентрації та диференціації статутного капіталу як головної складової власного капіталу, показала значну концентрацію банків з капіталом понад 20 млн. євро. У той же час, чисельно підтверджено: чим вища концентрація, тим сильніша диференціація капіталу за групами чи регіонами і навпаки. У територіальному розрізі концентрація досить помірною, що пояснюється розповсюдженістю філіалів найбільш капіталізованих банків. Цей висновок збігається з світовою практикою, бо у сучасних умовах концентрація банківського капіталу здійснюється шляхом злиття та поглинань банківських установ.

У подальшій роботі планується використання багатомірних статистичних методів як на мікрорівні, так і на макрорівні, з метою отримання комплексної оцінки концентрації та диференціації банківського капіталу.

Література

1. Міщенко В. Проблеми капіталізації та консолідації банківської системи України // Вісник Національного банку України. – № 10. – 2008. – С. 2–7.
2. Шаповалов А. Присутність іноземного капіталу в банківському секторі України. // Вісник Національного банку України. – № 4. – 2008. – С. 2 – 7.
3. Дибя М.І., Осадчий Є.С. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України. // Фінанси України. – № 6. – 2008. – С. 77 – 88.
4. Лаврушин О.И. Управление деятельностью коммерческого банка. – М.: Юрист, 2005. – 688 с.
5. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
6. Герасименко С.С., Головач А.В., Єріна А.М., Козирев О.В., Пальян З.О., Шустаков А.А. Статистика: підручник. – К.: КНЕУ, 2000. – 468 с.
7. Сидорова А.В., Юріна Н.О. Банківська статистика: Навч. посіб. – Донецьк: Каштан, 2006. – 188 с.
8. Бюлетень Національного банку України. – № 12 (грудень). – 2008 – С. 159 – 163.
9. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2009 року. – Вісник Національного банку України. – № 2. – 2009 – С. 15.
10. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.10.2008 р. (у розрізі банків). – Вісник Національного банку України. – № 12. – 2008 – С. 56 – 57.
11. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2008 р. (у розрізі банків). – Вісник Національного банку України. – № 3. – 2008 – С. 60 – 61.